

พระราชอีสาน

สุวิทย์ จิระมณี

บทคัดย่อ

พระราชอีสานเป็นสถาปัตยกรรมประเภทสถาปัตยกรรมประเพณี สำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ตามตำนานเรื่องพระเจ้าเลียบโลกที่กล่าวถึงพระพุทธองค์เสด็จประทับรอยพระพุทธรูปตามสถานที่ต่างๆ อันเป็นที่ตั้งพระธาตุสำคัญในภูมิภาคนี้ได้แก่ หนองคันแทเสื่อน้ำ ที่ตั้งพระธาตุหลวง นครเวียงจันทน์ พระธาตุอิงฮังในสุวรรณเขต พระธาตุภูศรีที่หลวงพระบางและพระธาตุสำคัญในภาคอีสานได้แก่พระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุเชิงชุม พระธาตุพระบาทบัวบก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในยุคอาณาจักรล้านช้างแห่งหลวงพระบางและนครเวียงจันทน์รวมทั้งบริเวณภาคอีสาน มีการสร้างพระธาตุตามคติพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์อย่างแพร่หลาย ต่อมาภายหลังมีการสร้างและปฏิสังขรณ์ต่อเติม รวมทั้งสร้างครอบหรือกรมพระธาตุองค์เดิมในลักษณะที่ปรากฏทั่วไป

ลักษณะรูปแบบเกิดจากรูปทรงดอกบัวเหลี่ยม มีทั้งชนิดสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยมและแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่บนชุดของฐานบัวประกอบด้วยชุดบัวคว่ำบัวหงายซ้อนชั้น เวนของฐานคอดกึ่ง มีลูกแก้วอกไก่คั่นกลาง เรียกตามภาษาถิ่นว่าแวนชั้น ส่วนยอดเป็นรูปดอกบัวเรียงซ้อน 2 - 3 ชั้นสู่ดวงปลีหรือปลียอดบนสุดเป็นเสดตัสต์ หรือฉัตร นอกจากดังกล่าวแล้วยังพบว่าพระธาตุบางกลุ่มทำเรือนธาตุทรงปราสาทมีชั้นจรม 4 ทิศคล้ายเจดีย์ภาคเหนือ ส่วนยอดยังคงใช้รูปทรงดอกบัว ซ้อนชั้นสู่ปลียอด ในการศึกษาจึงได้แบ่งกลุ่มรูปแบบได้ 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มรูปแบบพระธาตุพนม แม้จะมีการบูรณะหลายครั้งแต่ได้รับความนิยม มีการสร้างถ่ายแบบกันต่อมาถึงปัจจุบัน

2. กลุ่มพระธาตุศรีสองรัก เป็นพระธาตุ รูปทรงแบบดั้งเดิม เรือนธาตุรูปทรงดอกบัวเหลี่ยมบนฐานบัว (แวนชั้น)

3. กลุ่มรูปแบบพระธาตุทรงปราสาทย่อมุมไม้ ได้แก่พระธาตุบังพวนซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ล้านนา ต่างกับกลุ่มอื่นที่เรือนธาตุทำทรงปราสาทมีชั้นจรม 4 ทิศ ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน

4. กลุ่มรูปแบบพระธาตุก่อน้อย เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในระยะหลังมีการนำรูปทรงปราสาทตั้งบนฐานบัว ชุ่ม จรม 4 ทิศ ส่วนยอดเป็นรูปทรงดอกบัวเหลี่ยม พระธาตุกลุ่มนี้มีการย่อมุมไม้ 12 ทั้งองค์ รูปทรงสูงชัน

พระราชอีสานเป็นสถาปัตยกรรมประเภทสถาปัตยกรรมประเพณี เพื่อประดิษฐานพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุของกลุ่มชน สายวัฒนธรรมไทย - ลาว อันเป็นวัฒนธรรมเกิดใหม่แทนวัฒนธรรมขอมหรือเขมรในภูมิภาคอีสาน สมัยสร้างปราสาทหินพุทธศตวรรษที่ 15 - 18 คติการสร้างพระธาตุ สืบเนื่องมาจากความเชื่อในตำนานพุทธศาสนา โดยมีศูนย์กลางอยู่แถบลำน้ำโขงตอนกลาง และแพร่กระจายทั่วไปในภูมิภาคอีสานราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 ซึ่งเป็นระยะที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในภูมิภาค แห่งนี้ของกลุ่มคนจากนครเวียงจันทน์

ที่มาคำว่าพระธาตุของชาวอีสานได้สืบทอดมาจากอดีต ดังคำในจารึกโบราณของวัดพระธาตุพนม ที่สร้างในปีพ.ศ. 2157 ปรากฏอยู่หลายคำ เช่น พระสารีริกธาตุ พระมหาธาตุเจ้า และมหาธาตุเจ้า¹ โดยเน้นถึงความสำคัญสิ่งประดิษฐานอยู่ภายในเหมือนกับชาวล้านช้างและล้านนา ตามคติความเชื่อในการสร้างตำนานขึ้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูพุทธศาสนาโดยได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตำนานลังกาเช่นเดียวกัน

คติเรื่องพระเจ้าเลียบโลก² เป็นเรื่องราวของตำนานในอดีตยุคศรีโคตรบูรในยุคนั้น ได้เขียนตำนานเรื่องพระธาตุพนมกล่าวถึงพระพุทธองค์ได้เสด็จออกจากเขตวันมหาวิหารมายังดินแดนแถบนี้คราวหนึ่งก่อนเสด็จสู่ปรินิพาน ได้เสด็จมาทรงประทับและประทาน รอย พระพุทธรูป ตามสถานที่สำคัญอันเป็นที่ตั้งพระธาตุสำคัญในภูมิภาคนี้ได้แก่ ริมหนองคันแทเสื่อน้ำ อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหลวงในนครเวียงจันทน์ที่โพนจิกเวียงจัวที่ตำบลพระโค ตำบลปะโค อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย จากนั้นไปโปรดประภารนาที่ภูเขาลองอันเป็นองค์ที่ตั้ง พระธาตุบังพวนแล้วประทานรอยพระพุทธรูปที่ฝั่งซ้ายใกล้ที่ฉนเพลเรียกว่าพระบาทโพนฉน จากนั้น ได้ไปประทานรอยพระพุทธรูป ที่แผ่นหินใหญ่ในแม่น้ำโขงโปรดพญาปากดำ ซึ่งเรียกว่า "พระบาทเวินปลา" จากนั้นพระพุทธองค์ได้มาพักที่ภูกำพร้าวบริเวณพระธาตุพนม 1 ราตรี รุ่งเช้าเสด็จไปบิณฑบาต ที่เมืองศรีโคตรบูร มาพักที่ต้นรัง ต่อมาพญาสุมิตธรรมวงศาได้สร้างพระเจดีย์เรียกว่า "พระธาตุอิงฮัง" อยู่ที่สุวรรณเขตฝั่งประเทศลาว จากนั้นได้เสด็จไปสู่เมืองหนองหานหลวง ประทานรอยพระพุทธรูปไว้ที่ภูน้ำลอดเชิงชุมได้แก่พระธาตุเชิงชุม แล้วเสด็จขึ้นภูเพ็ก รับสั่งให้นำพระอัฐมธาตุมาบรรจุที่ภูกำพร้าวพระธาตุพนม

เมื่อหลังปรีณิพานแล้ว จากนั้นพระองค์ได้เสด็จประพาสรอยพระพุทธรูปที่ใหญ่พาน ซึ่งเรียกว่า "พระบาทบัวบก" อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานีและประพาสรอยพระพุทธรูปที่หนองบัวบานเรียกว่า "พระบาทหนองบัวบาน" อำเภอบ้านฝื่อ จากนั้นได้ประพาสรอยพระพุทธรูปที่ภูเวียงเรียกว่า "พระบาทเวินตุ้ม" อยู่ริมฝั่งโขงเหนือตัวอำเภอสรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย แล้วทรงประพาสรอยพระพุทธรูป ที่ภูศรีกลางเมืองหลวงพระบาง จากนั้นพระองค์ได้เสด็จกลับเซตวัน และเสด็จสู่ปรีณิพานที่เมืองกุสินารา

ในอุรังคนิทานตำนานพระธาตุพนมได้กล่าวต่อไปอีกว่า ในวันถวายพระเพลิงนั้นพระมหากัสสปะได้พาบริวารมาบังคมและอธิษฐานพระอุรังคธาตุเมื่อถวายพระเพลิงแล้วได้แจกพระธาตุกันไป พระมหากัสสปะได้รวมพระเถระและบริวารประมาณ 500 จากนั้นได้เหาะมาทางอากาศ นำพระบรมธาตุมาที่ภูเพ็ก แล้วแจ้งข่าวให้หนองหานน้อย และหนองหานหลวง ให้ทราบจึงพากันแห่ไปรับที่ภูกำพร้าว้อมด้วยพญาทั้ง 5 คือ พญาสุวรรณภิงคารเมืองหนองหานหลวง พญาคำแดงเมืองหนองหานน้อย พญานันทเสนเมืองศรีโคตรบูรพญาอินทรปัตนครเมือง กัมพูชา และพญาจุลนีพรหมทัตเมืองจุลนี ได้สร้าง พระเจดีย์บรรจุพระธาตุ แล้วพระอรหันต์กลับกรุงราชคฤห์ เพื่อทำสังคายนา

ต่อมาในยุคเมืองศรีโคตรบูรย้ายมาฝั่งขวาใกล้พระธาตุพนมหรือที่เรียกว่า"เมืองมรุกขนคร" ตำนานพระพุทธศาสนากล่าวถึงศิษย์ของพระมหากัสสปะได้เกลี้ยกล่อมพระกุมารทั้ง 5 แห่งกรุงราชคฤห์ออกบวชจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และได้มอบพระธาตุนำมาบรรจุไว้สถานที่สำคัญซึ่งท้าวจันทบุรีได้สร้างขึ้นและมีการสร้างเสริมในสมัยพระไชยเชษฐาธิราชในภายหลัง เช่น พระธาตุหัวเหน่า ได้แก่ พระธาตุพังพานที่เมืองหนองคาย พระธาตุฝ่าพระบาทขวา ได้แก่ พระธาตุที่จมลงในแม่น้ำโขงหน้าวัดธาตุหนองคาย และพระธาตุบุ ที่ตำบลพระโค เมืองหนองคาย

ต่อมาในยุคล้านช้างแห่งหลวงพระบาง และยุคศรีสัตนาคนหุตนครเวียงจันทน์ได้มีการสร้างวัด พระพุทธรูป และพระธาตุจำนวนมากในพุทธศาสนานิกายลัทธิลังกาวงศ์ และได้แพร่หลายทั่วอาณาจักรล้านช้าง มีการสร้างและปฏิสังขรณ์ต่อเติมรวมทั้งสร้างครอบหรือกวมจากพระธาตุองค์เดิม เช่น พระธาตุหลวง พระธาตุพนม และพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น

รูปแบบพระธาตุอีสาน

แนวคิดในการสร้างรูปแบบพระธาตุอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วนใหญ่เกิดจากการซ้อนชั้นของรูปทรงดอกบัว ไว้บนฐานยกรูปทรงให้สูงขึ้นส่วนยอด เกิดจากซ้อนชั้นบัวให้เรียวยาวเล็กสู่ดวงปลีหรือปลียอด ยอดสูงสุดประดับด้วยเสดตัสต์หรือเศวตฉัตร ลักษณะรูปทรงดอกบัวของพระธาตุมีทั้งชนิดสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม และแปดเหลี่ยม รูปแบบลักษณะจะคล้ายคลึงกันหากจะแตกต่างกันไปบ้างในบางส่วน ซึ่งแบ่งแยกตามลักษณะรูปแบบได้ 4 กลุ่ม

1. กลุ่มรูปแบบพระธาตุพนม
2. กลุ่มรูปแบบพระธาตุศรีสองรัก
3. กลุ่มรูปแบบพระธาตุทรงปราสาท
4. กลุ่มรูปแบบพระธาตุก่อขั้วน้อย

กลุ่มรูปแบบพระธาตุพนม

กลุ่มรูปแบบพระธาตุพนมเป็นกลุ่มที่ได้รับการสืบทอดรูปแบบ จากอดีตมาถึงปัจจุบันมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากมีความสำคัญ องค์พระธาตุเป็นของโบราณที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางอาณาจักรศรีโคตรบูร เมื่อย้ายมาตั้งที่เมืองมรุกขนครอันเป็นสถานที่ใกล้กับองค์พระธาตุในปัจจุบัน ประกอบกับความสำคัญของพระสารีริกธาตุส่วนพระอุระ (หน้าอก) ของพระพุทธเจ้าซึ่งมีกล่าวไว้ในตำนานอุรังคนิทาน จึงทำให้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทย-ลาวมาตั้งแต่อดีต แม้ว่า รูปแบบจะมีการสร้างเพิ่มเติมเสริมต่อในยุคหลังถึง 7 ครั้ง³ โดยผู้นำที่เป็นพระมหากษัตริย์ และพระเถระผู้นำชุมชน ทั้งสองฝั่งไทย - ลาว มีศรัทธาต่อการสร้างถาวรวัตถุเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอดมา ดังนั้นรูปแบบพระธาตุพนมจึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์ในคติของชุมชนชาวอีสานมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ตารางแสดงกลุ่มรูปแบบพระธาตุพนม

ลำดับ	ความสำคัญ	อายุการสร้างหลักฐานปรากฏ	รูปแบบ
1. พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม	บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนนอก ของพระพุทธเจ้าตามตำนาน	ตำนานอุรังคธาตุกล่าวว่าพระยา ทั้ง 5 มาร่วมกันสร้างขึ้น	พระธาตุรูปทรงบัวเหลี่ยมตั้ง อยู่บนฐานมีเรือนธาตุ 2 ชั้น การบูรณะต่อเนื่องถึง 7 ครั้ง
2. พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร	ก่อครอบรอบพระพุทธบาทพระ พุทธเจ้า 4 พระองค์ ⁴ - กกุสันโธ - โกนาคมนะ - กัสสปะ - โคตม ชุมชนมรยพระพุทธบาท	ปรากฏศิลาแลงภายในอายุราว พุทธศตวรรษ ที่ 16	เดิมเป็นปรางค์ก่อด้วยศิลาแลง อายุอยู่ในสมัยลพบุรีเข้าใจว่า มาสร้างครอบด้วยพระธาตุเจดีย์ ตามแบบพื้นเมืองคล้ายพระ ธาตุพนมในช่วงราวสมัยอยุธยา ลักษณะคล้ายรูปแบบจาก พระธาตุพนมจากประวัติการ บูรณะ 8 ครั้งแล้ว
3. พระธาตุพระบาท บับกอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี	ก่อพระธาตุเจดีย์สวมทับรอยพระพุทธ บาทข้างในโป่งสามารถเข้าไปนมัสการได้	สร้างปี พ.ศ. 2460	ถ่ายแบบจากพระธาตุพนม องค์เดิมก่อนกรมศิลปากร บูรณะ
4. พระธาตุเรณูนคร	เพื่อให้เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมือง	สร้างปี พ.ศ. 2461	เป็นการถ่ายทอดแบบจำลอง จากพระธาตุพนมองค์เดิม ข้างในโป่งบรรจุสิ่งของ สำคัญเช่น พระไตรปิฎก, พระพุทธรูปทองคำเงิน แก้ว
5. พระธาตุท่าอุเทน อำเภوتاอุเทน จังหวัดนครพนม ตั้งใกล้ฝั่งแม่น้ำโขง	บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ อันเชิญมาจากเมืองย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา	สร้างปี พ.ศ. 2454 โดย อาจารย์ ศรีหัตถ์ หัวหน้าร่วมกับประชาชน	ถ่ายแบบจำลองพระธาตุพนม
6. พระธาตุสัจจะ อำเภอลำดือ จังหวัดเลย	สร้างเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมือง	—	รูปแบบจำลองพระธาตุพนม

กลุ่มพระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรักเป็นสักขีพยานในการทำสัตยา
ธิษฐาน แห่งมิตรภาพระหว่างไทย - ลาว สร้างขึ้นในสมัย
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา กับสมเด็จพระ
ไชยเชษฐาแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตทรงร่วมกันสร้างในขณะ
ที่พมำกำลังขยายอำนาจเข้ามายังลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำโขง
ในสมัยพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ถึงสมัยพระเจ้าบุเรงนอง

พระธาตุศรีสองรักเป็นสถาปัตยกรรมแบบลาว ก่อ
สร้างด้วยอิฐถือปูนสูงประมาณ 30 เมตร ใช้เวลาก่อสร้าง
ประมาณ 3 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2103-2106 ซึ่งนับว่าเป็นพระธาตุ
ที่มีหลักฐานระบุไว้อย่างชัดเจน⁵ การบูรณะองค์พระธาตุใน

อดีตไม่ทำให้รูปทรงเปลี่ยนแปลงมากนัก เพียงแต่นำเอาปูน
ขาวฉาบและทาทับเพื่อให้ลบรอยเปื้อน⁶

ลักษณะรูปแบบพระธาตุกลุ่มนี้ พัฒนาจากรูปทรง
ดอกบัวตูม ในลักษณะรูปทรงสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่
บนเอนชันทหรือฐาน อย่างเรียบง่ายตามแบบดั้งเดิมมาก่อน และ
ได้คลี่คลายรูปแบบด้วยการซ้อนชั้นดอกบัวมี 2-3 ชั้นถึงดวงปลี
หรือปลียอดในชั้นหลังการตกแต่งเรือนธาตุ การปั้นกลีบบัว
รองรับเรือนธาตุรูปทรงดอกบัวหรือมีพระธาตุบางองค์ตกแต่ง
ด้วยการปั้นลายกระหนกกาบ ประดับไว้ตามมุมของเรือนธาตุ
ของดอกบัวเหลี่ยม เช่น พระธาตุศรีสองรัก

กลุ่มรูปแบบพระธาตุพนม

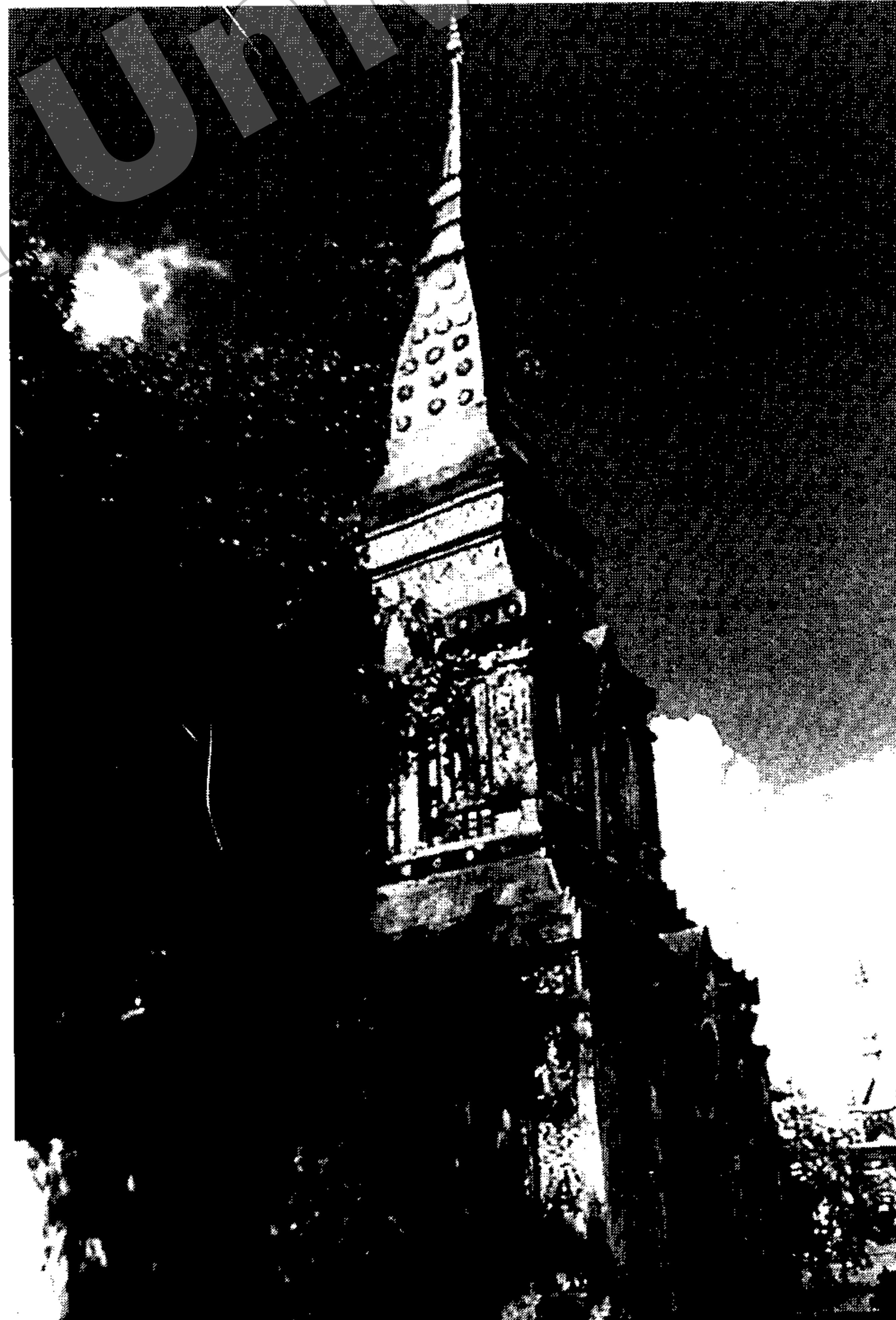
พระธาตุพนม

พระธาตุเรณูนคร

พระธาตุเชิงชุม

พระธาตุประสิทธิ์

ลักษณะฐานของพระธาตุกลุ่มนี้ มีทั้งฐานทรงสูง และทรงต่ำด้วยทำฐานบัวที่ชาวบ้านเรียกว่า เหวชั้นหรือพาน หากต้องการทรงสูงจะใช้ฐานบัวซ้อน 2 ชั้น เพิ่มขึ้นอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้รูปทรงพระธาตุสูงและสง่างามมากขึ้น ด้านล่างสุดของฐานเป็นฐานเขียง ลักษณะพระธาตุกลุ่มนี้จะพบอยู่ทั่วไป

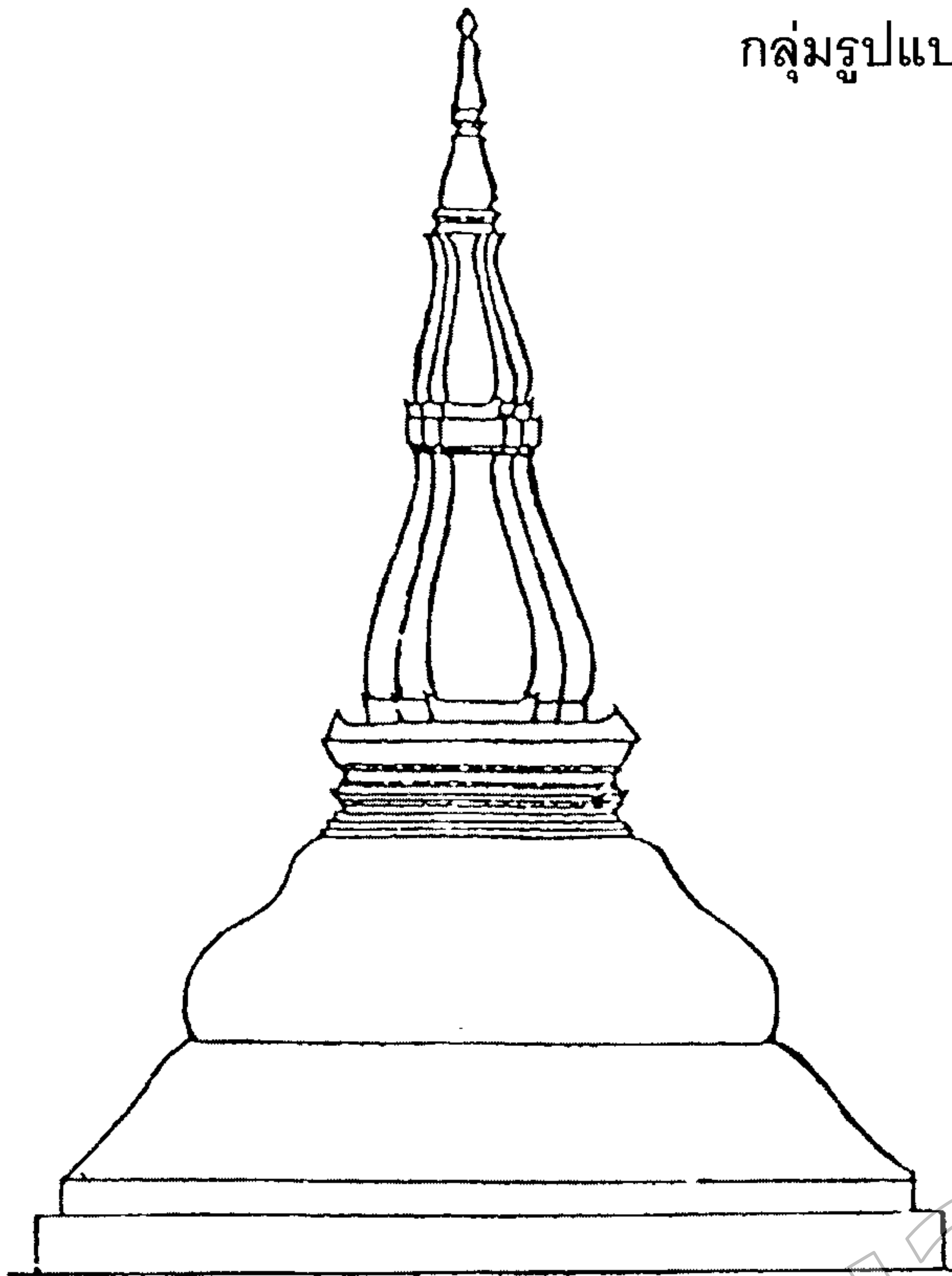
ในภูมิภาคอีสานส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 - 24 จึงนับว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรม ประเภทพระธาตุเจดีย์ ที่เก่าแก่อีกกลุ่มหนึ่งของวัฒนธรรมไทย-ลาว ดังกลุ่มตัวอย่างได้แก่

ตารางแสดงกลุ่มรูปแบบพระธาตุศรีสองรัก

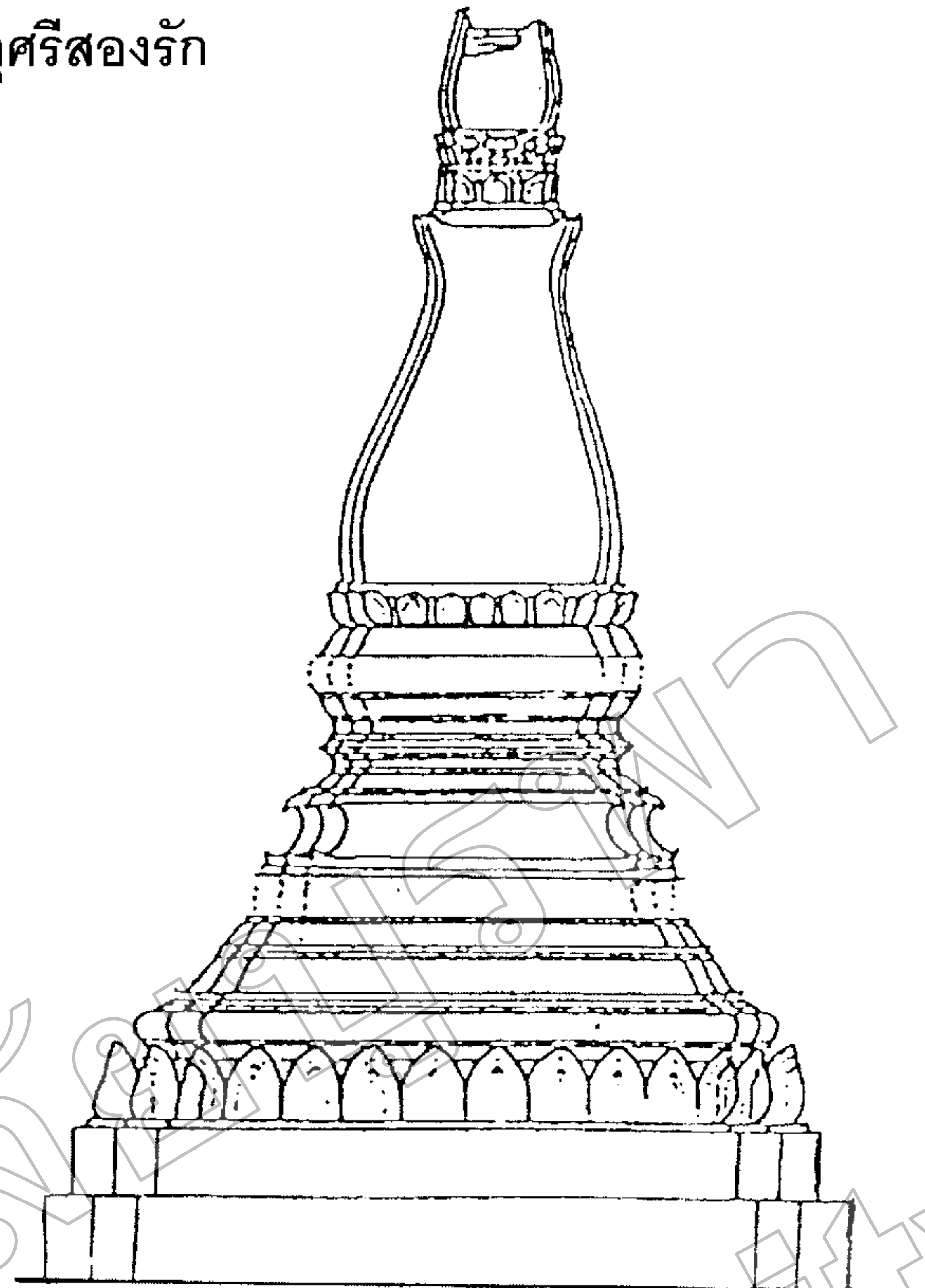
ลำดับ	ความสำคัญ	อายุการสร้างหลักฐานปรากฏ	รูปแบบ
1.พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	สร้างขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยานในการทำสัตยาธิษฐานแห่งมิตรภาพระหว่างไทย - ลาว	จารึกระบุปีสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2103 -2106	รูปทรงบัวเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐาน
2.พระธาตุวัดสาว สุวรรณ ตำบล เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	พระธาตุที่สำคัญในท้องถิ่น	สันนิษฐานสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 22 ลงมาอาจจะมีการบูรณะขึ้นอีกในภายหลัง	รูปทรงบัวกลมซ้อนขึ้นจากเรือนธาตุสี่เหลี่ยม 3 ชั้น แต่ละชั้นทำกลีบบัวรองรับส่วนฐานชำรุดเสียหาย
3.พระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น	เกี่ยวข้องกับตำนานพระอัฐมคราตุ พระธาตุหลักของเมืองขอนแก่น	สันนิษฐานสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา	ทรงดอกบัวเหลี่ยมซ้อนจากเรือนฐานถึงดวงปลีหรือปลียอดตั้งอยู่บนฐานที่คล้ายคลายรูปแบบจากรูปแบบเดิม
4. พระธาตุวัด มหาธาตุองค์เล็ก วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	พระธาตุสำคัญของชุมชนเมืองยโสธร	อายุการสร้างอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 23-24	รูปทรงดอกบัวเหลี่ยมซ้อนสู่ดวงปลี ตั้งอยู่บนฐานหรือเอวชั้นด้านล่างทำฐานคล้ายฐานสิงห์ มีการบันลวดลายคล้ายกระหนกอีกชั้นหนึ่งซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ค่อยจะพบมากนัก
5.พระธาตุบรรจ้อ ธาตุยาคุณหลักคำ วัดมหาผล บ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	สำหรับประดิษฐานพระอัฐมคราตุพระเถระของชุมชนบ้านท่าขอนยาง	อายุการสร้างอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ราวพุทธศตวรรษที่ 23	รูปทรงดอกบัวเหลี่ยม 2 ชั้นของเรือนธาตุและส่วนยอดตั้งอยู่บนฐานลักษณะเรียบง่ายแบบพื้นถิ่น

กลุ่มรูปแบบพระธาตุศรีสองรัก

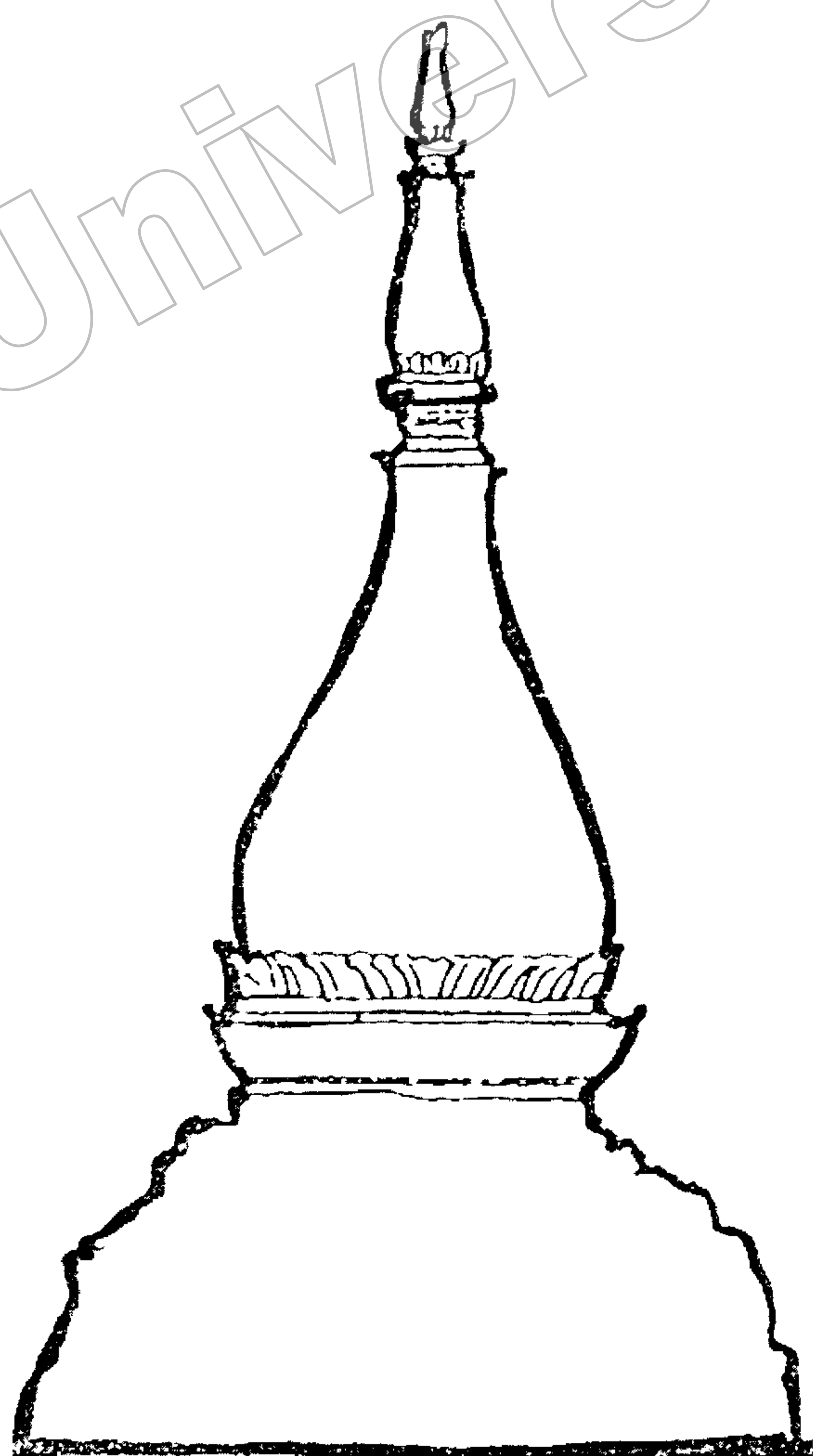
พระธาตุขามแก่น
จังหวัดขอนแก่น

พระธาตุเขี้ยวค้อม
อำเภอศรีเชียงใหม่

พระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุวัดสาวสุวรรณ ตำบลเวียงคุก
จังหวัดหนองคาย

กลุ่มรูปแบบพระธาตุทรงปราสาท

พระธาตุในกลุ่มนี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจาก 2 กลุ่มที่กล่าวมาแล้วในส่วนที่มีลักษณะของรูปทรงปราสาทในส่วน
ของเรือน ธาตุมีชั้นจรม 4 ด้าน เพื่อประดิษฐาน พระพุทธรูป

ปางประทับยืน ส่วนยอดทำเป็นยอดทรงเจดีย์ในส่วนเรือนธาตุ
บางแห่งมีการซ้อน 2 ชั้น มีทั้งชนิดทำย่อมุมและ รูปทรง 4
เหลี่ยมลักษณะคล้ายกับเจดีย์ทรงปราสาท ใน ศิลปะล้านนา
ดังกลุ่มตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางแสดงกลุ่มรูปแบบพระธาตุทรงปราสาท

ลำดับ	ความสำคัญ	อายุการสร้างหลักฐานปรากฏ	รูปแบบ
1.พระธาตุบังพวน ตำบลดอนหม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	พระธาตุในวัดที่มีสัตต- มหาสถานในภาคอีสาน	พระธาตุบังพวนล่มเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2513 กรมศิลปากรชุด แต่งพบว่าสร้าง 3 สมัย และใน ศิลาจารึกวัดสุวรรณคูหาสร้างสมัย พระเจ้าไชยเชษฐาที่ 2 ได้กล่าวถึงการ บำเพ็ญกุศลที่วัดพระธาตุบังพวน	พระธาตุทรงปราสาทยอด รูปทรงเจดีย์
2.พระธาตุวัดเทพพล ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	—	สันนิษฐานว่าอาจสร้างขึ้นในราว พุทธศตวรรษที่ 23	พระธาตุทรงปราสาทยอด รูปทรงเจดีย์
3.พระธาตุหนองสาม- หมื่น ตำบลแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ	พระธาตุโบราณของชุมชนอีสาน กลุ่มชัยภูมิ	สันนิษฐานอาจจะมีอายุราวพุทธ ศตวรรษที่ 22-23	พระธาตุทรงปราสาทรูปทรง ย่อมุมทั้งส่วนฐานเรือนธาตุ และส่วนยอด

กลุ่มรูปแบบพระธาตุก่อขั้วน้อย

การจัดรูปแบบพระธาตุก่อขั้วน้อยให้เป็นตัวแทน
ของกลุ่มนี้เนื่องด้วยลักษณะรูปแบบได้พัฒนาให้รูปทรงสูง
ชะลูดขึ้นกว่าแบบเดิม ซึ่งเท่าที่พบมี 2 แห่ง คือ พระธาตุก่อ
ขั้วน้อยกับพระธาตุอานนท์ จังหวัดยโสธร หากพิจารณาถึง
การซ้อนชั้นตามระเบียบของกลุ่มนี้ ประกอบด้วยส่วนฐาน
เรือนธาตุและส่วนยอด

ส่วนฐานเป็นชั้นของฐานบัวหรือฐานปัทม์หรือที่
เรียกตามภาษาถิ่นอีสานว่าฐานเอวชั้น ยกสูงรองรับชั้นของ
เรือนธาตุในลักษณะย่อมุมในส่วนนี้จะมีชั้นจรม ทั้ง 4 ด้าน
เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทับยืนถัดขึ้นไปส่วนยอด
ทำเป็นรูปทรงดอกบัวเหลี่ยมซ้อน 2-3 ชั้น ในชั้นแรกของยอดทำ
รูปย่อของรูปดอกบัวเหลี่ยมตกแต่งเพิ่ม 4 ด้านบางแห่งเรียกว่า
พรมสี่หน้า

ตารางแสดงกลุ่มรูปแบบพระธาตุก่อขั้วน้อย

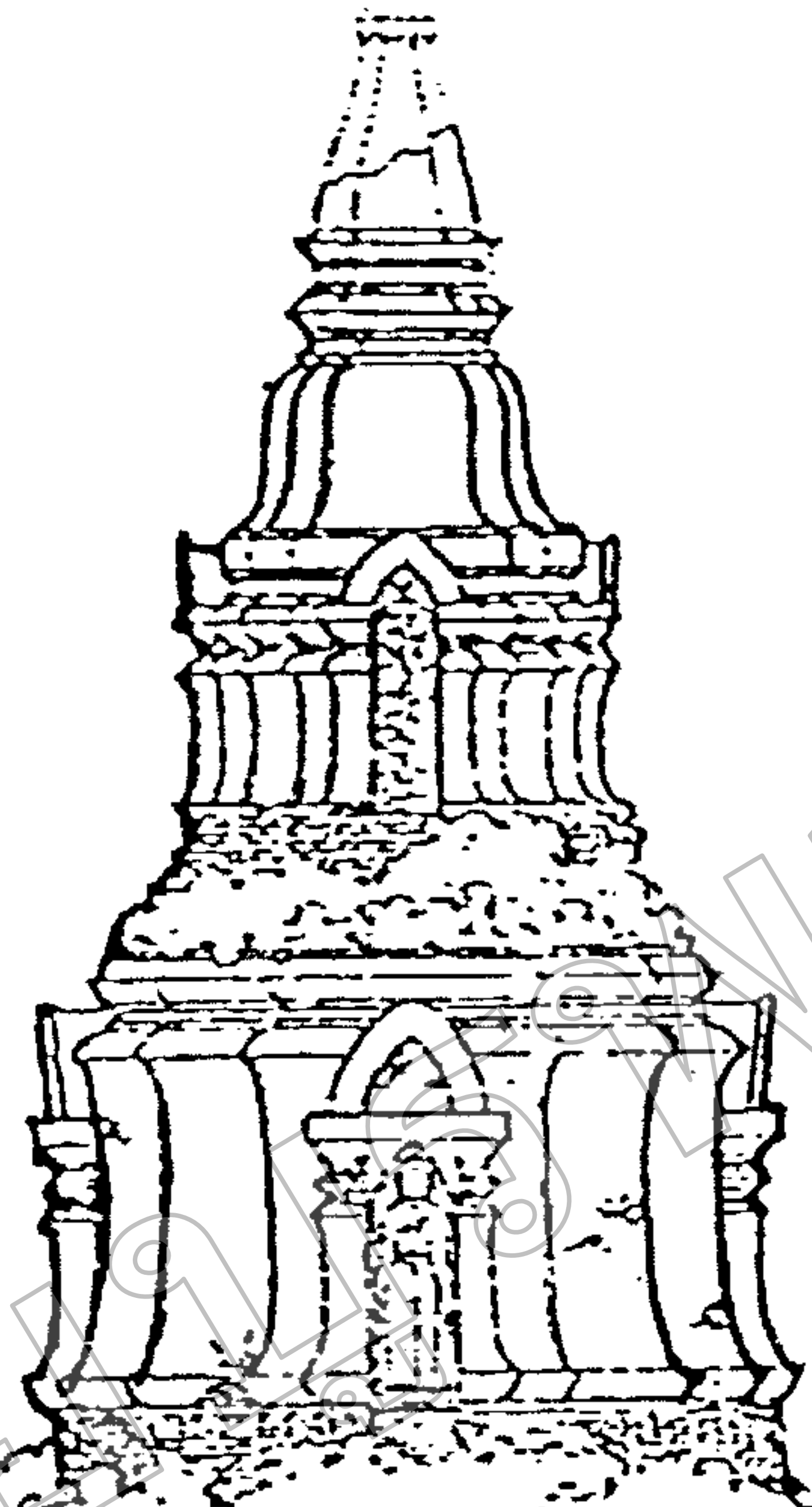
ลำดับ	ความสำคัญ	อายุการสร้างหลักฐานปรากฏ	รูปแบบ
1.พระธาตุก่อขั้วน้อย ตำบลตาดทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	พระธาตุเก่าแก่ของชุมชน บ้านตาดทองเมืองยโสธร	ประมาณพุทธศตวรรษที่ -23สมัย อยุธยาตอนปลายถึงสมัยกรุงธนบุรี	พระธาตุทรงสูงชะลูดมีเรือน ธาตุ ส่วนยอดมีพรมพักตร
2.พระธาตุอานนท์ วัดมหาธาตุ จังหวัดยโสธร	พระธาตุตั้งอยู่ศูนย์กลางของ ชุมชนเมืองยโสธร	ประมาณพุทธศตวรรษ ที่ 24 (2440) ⁸	พระธาตุทรงสูงชะลูดมี เรือนธาตุ ส่วนยอดมีพระ พรมพักตร

กลุ่มรูปแบบพระธาตุทรงปราสาท

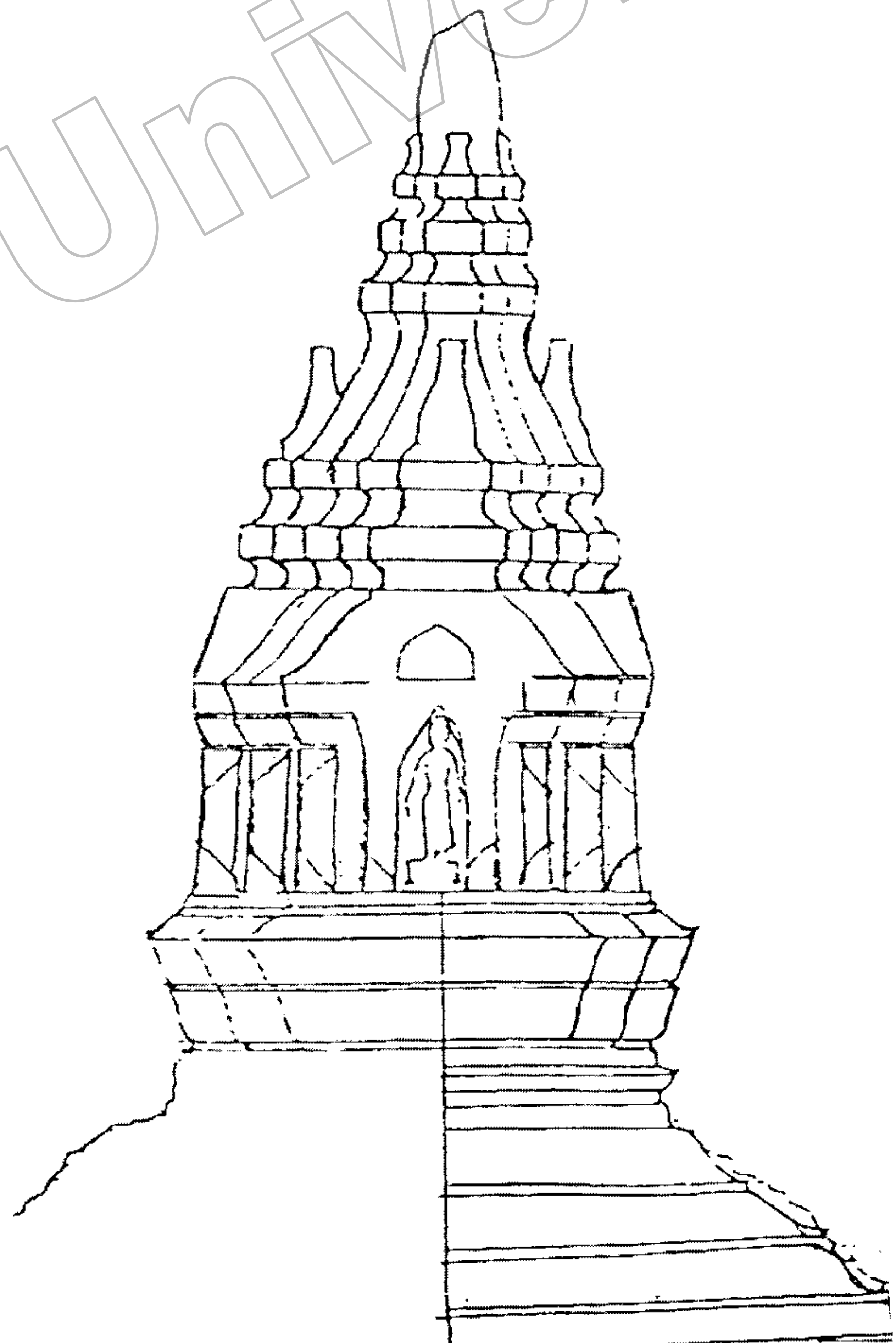
พระธาตุหนองสามหมื่น

พระธาตุวัดเทพพล เวียงคุก
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พระธาตุพังพาน

พระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

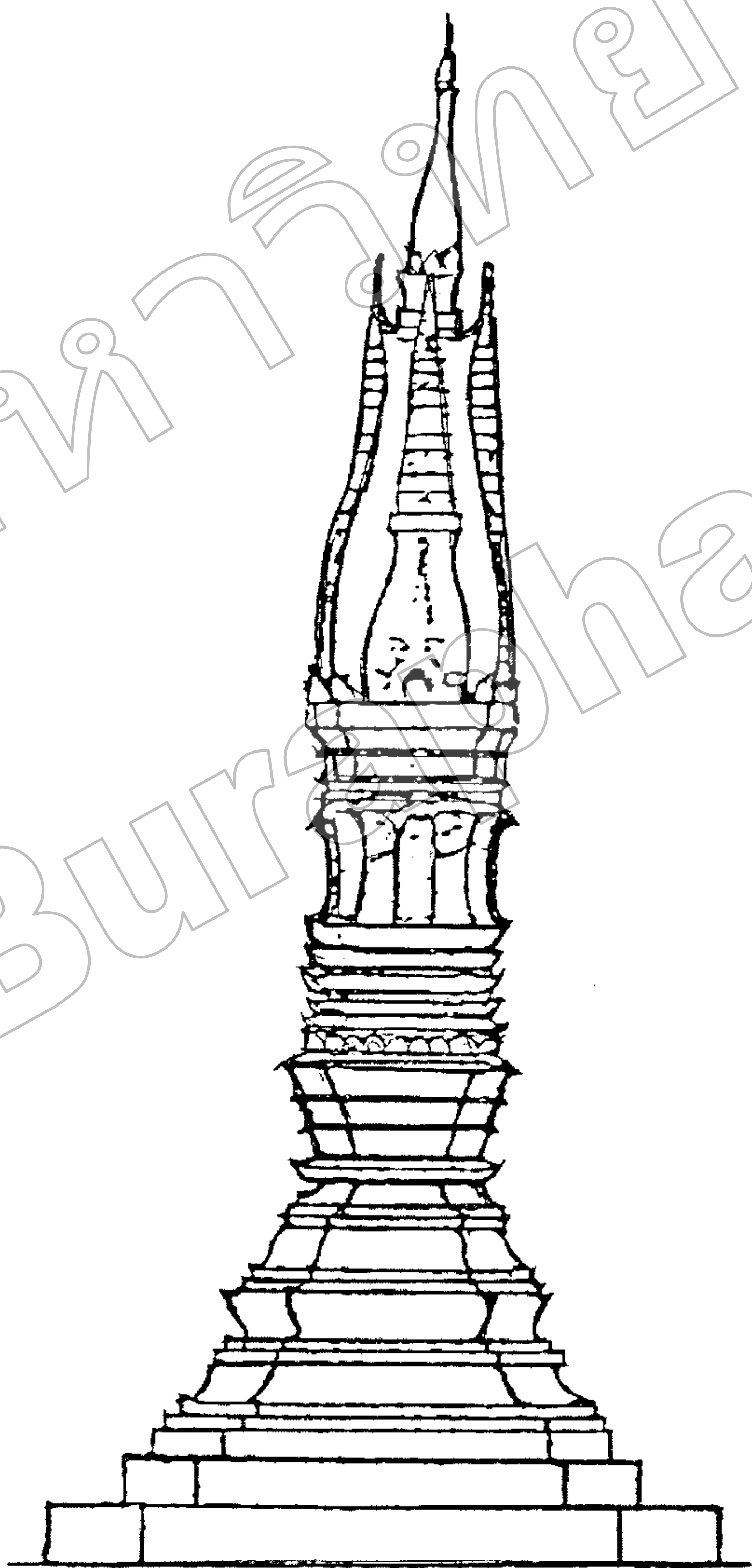
กลุ่มรูปแบบพระธาตุก่อขั้วน้อย

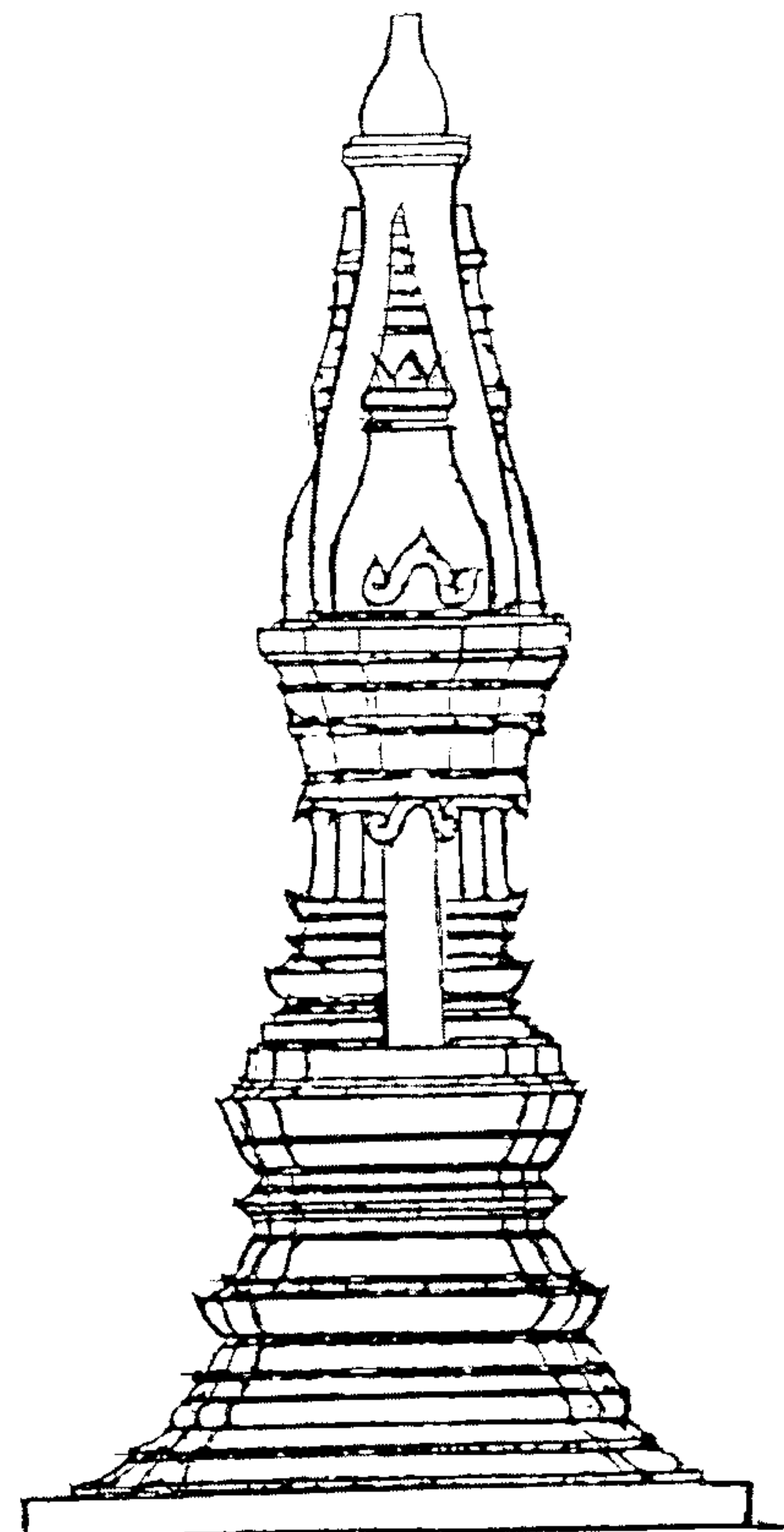
พระธาตุก่อขั้วน้อย (ภาพถ่ายเก่า)

พระธาตุอานนท์

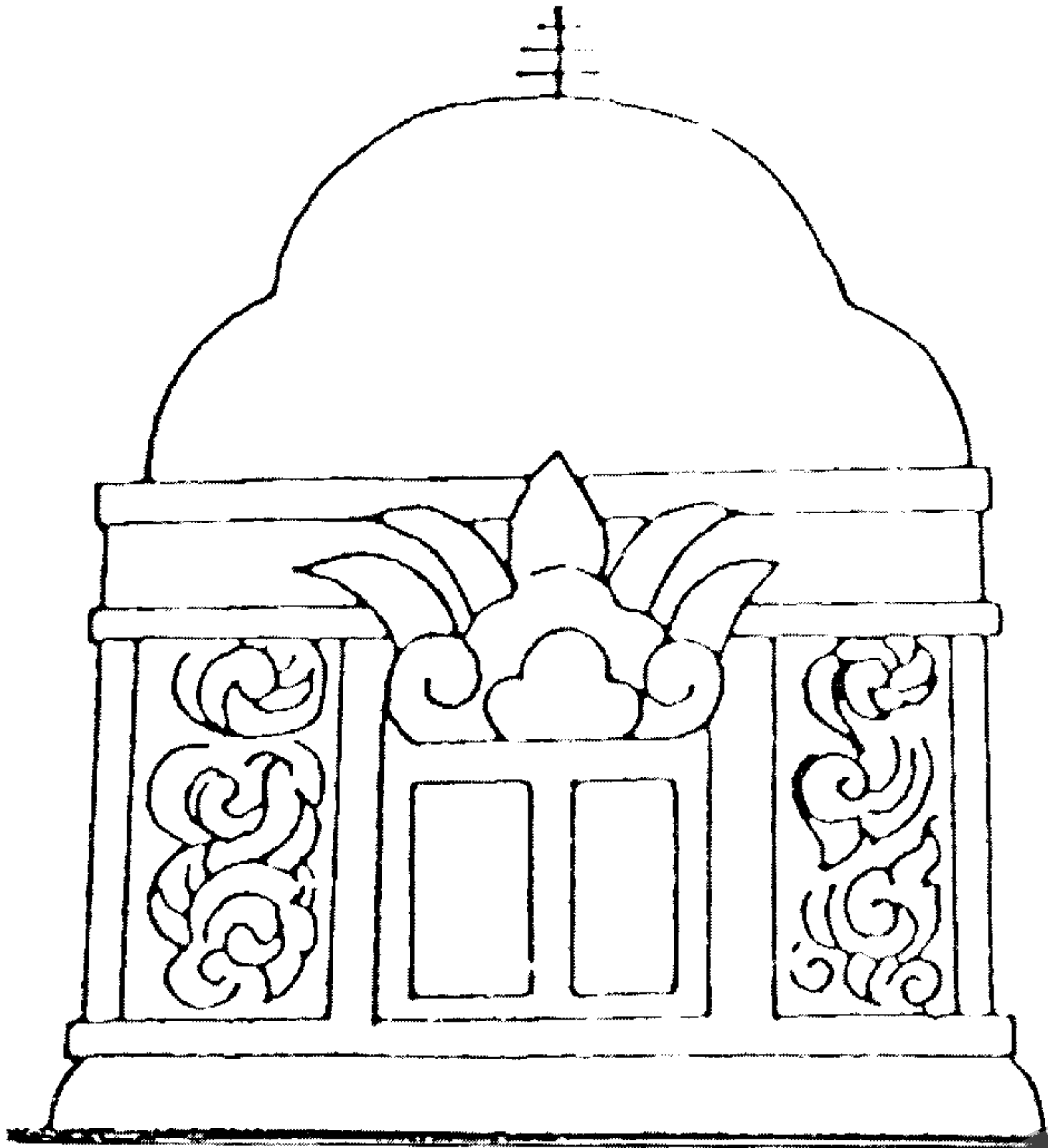
แสดงลายเส้นพระธาตุอานนท์

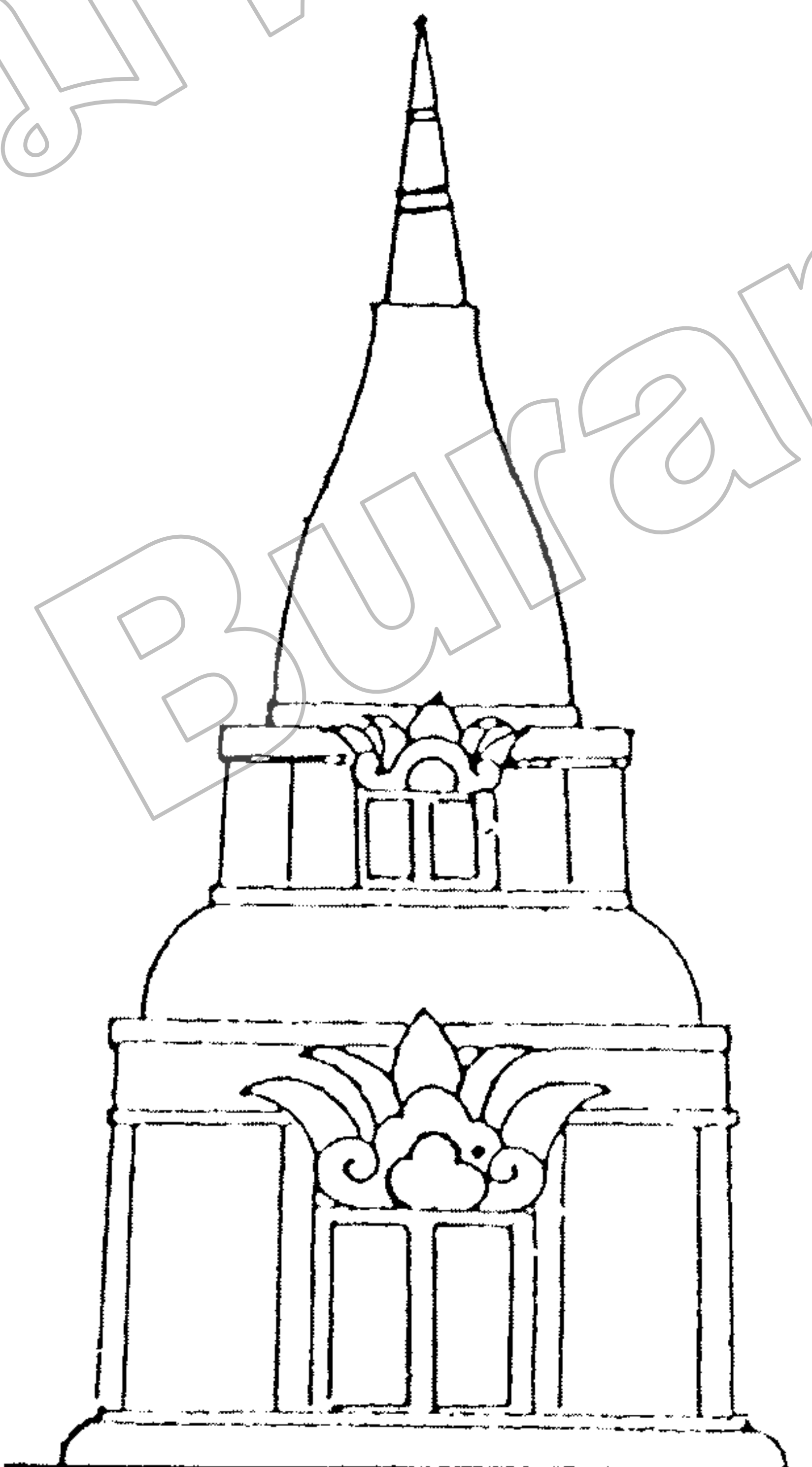
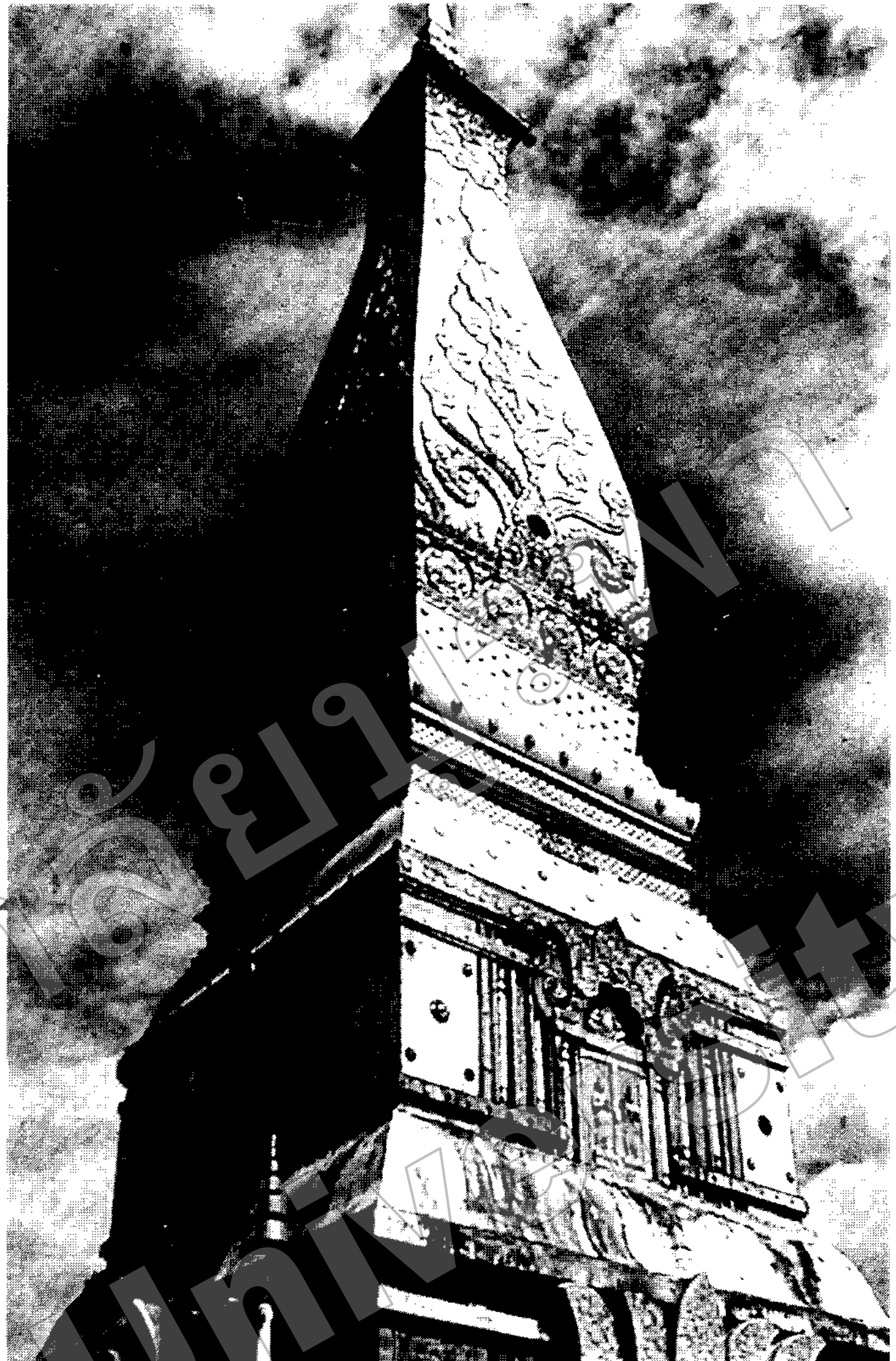
แสดงลายเส้นพระธาตุก่อขั้วน้อย

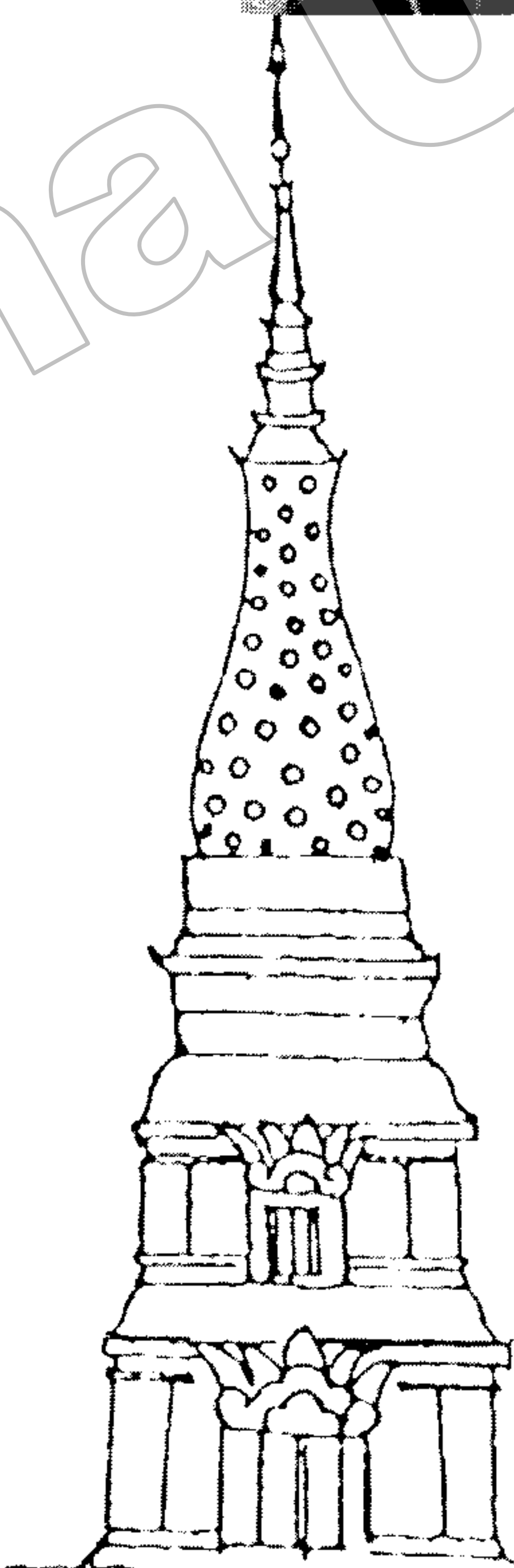
แสดงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพระธาตุพนมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

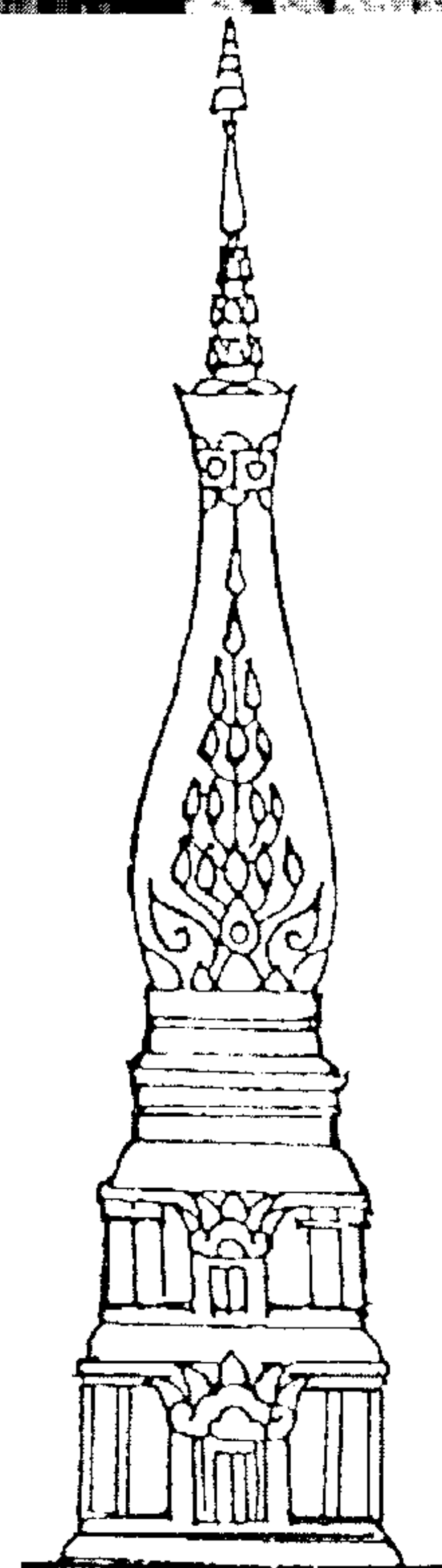
สร้างโดย
พระมหากัสสปะและเจ้าพระยาทั้ง 5
สูงประมาณ 5 เมตร

บูรณะโดย
พระอรหันต์ทั้ง 5 และพระยามิตรธรรมวงษา
สูงประมาณ 24 เมตร

พ.ศ. 2233-35 สูง 67 เมตร
บูรณะโดยเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก
แขวงนครเวียงจันทน์

พ.ศ. 2483-84 สูง 57 เมตร
บูรณะโดยกรมศิลปากรไทย
ในสมัยรัฐบาลชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บรรณานุกรม

- ¹ ธวัช ปุณโณทก. **ศิลปจารึกในวัฒนธรรมไทย-ลาว**. กรุงเทพฯ : คุณพินอักษรกิจ (ม.ป.พ.) หน้า 306-307.
- ² พระธรรมราชาโน่วัตร. **ประมวลประวัติ-ตำนานพระธาตุอีสาน**. กรุงเทพฯ: เทพรัตน์การพิมพ์, 2530, หน้า31.
- ³ พระมหาสม สุมน. **ประมวลเหตุการณ์พระธาตุพนมหักพัง**. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์, 2522, หน้า 1-3.
- ⁴ ประวัติพระธาตุเชิงชุม. พระนคร: กรุงสยามการพิมพ์, 2514, หน้า 12- 15 .
- ⁵ คู่มือจารึกหลักใหม่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2499 ซึ่งได้สร้างตามเนื้อความเดิมซึ่งฝรั่งเศสย้ายของเดิมไป ปัจจุบันอยู่ที่หอพระแก้วเมืองเวียงจันทน์อยู่ในสภาพชำรุด.
- ⁶ เชิดเกียรติ กุลบุตร. **สถาปัตยกรรมล้านช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2533, หน้า 81.
- ⁷ ธวัช ปุณโณทก. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย - อีสาน**. กรุงเทพฯ : สยามเพรสแมนเนจเมนต์, 2542, หน้า 110.
- ⁸ พระราชศิลป์โสภิต. **ประวัติวัดมหาธาตุและประวัติพระธาตุ** . อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม. 2526.